

Філяк Максим Сергійович

*кандидат економічних наук, докторант,
Львівський університет бізнесу та права*

Назар Владислав Орестович

*магістр політології,
Львівський національний університет природокористування*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-392-0-14>

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРИЧИНИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ ВЕЛИКОГО МІСТА У ПРАЦЯХ ВИДАТНИХ ЕКОНОМІСТІВ

Сучасний світ визначається швидким індустріальним та економічним розвитком, що призводить до значущих трансформацій у структурі великих міст. Розуміння цих змін та їх впливу на соціально-економічний ландшафт великих міських територій є ключовим завданням для економістів та соціологів. Особлива увага у подібних дослідженнях приділяється розгляду ролі технологічного розвитку, технологічних інновацій, та соціокультурних та економічних чинників у формуванні сучасного обличчя мегаполісів. Відомі економісти і соціологи досліджували явище соціально-економічної стратифікації мегаполіса.

Зокрема, видатний соціолог Питирім Сорокін вивчав характеристики соціально-економічної структури великого міста та причини її еволюції. Він визначив, що соціально-економічна структура міста стратифікована за основними ознаками, включаючи економічні, культурні та соціальні аспекти. Сорокін також аналізував причини еволюції цієї стратифікації, включаючи концентрацію багатства, соціальну нерівність та появу міських еліт. Він стверджував, що ці фактори призвели до формування двоякої структури всередині міста, де деякі райони переживають стрімкий

розвиток і процвітання, тоді як інші залишаються відсталі та нерозвинуті. Сорокін також наголошував на важливості ролі технологій та інновацій у формуванні соціально-економічної структури великого міста. Він вважав, що технологічні досягнення мають значний вплив на концентрацію багатства та виникнення нових економічних секторів у місті. Сорокін також досліджував культурні аспекти соціально-економічної структури великого міста, виокремлюючи роль культурного різноманіття та наявність визначених культурних груп у місті. Він вважав, що культурне різноманіття є значущим чинником економічного зростання та розвитку міста. Дослідження Сорокіна про соціально-економічну структуру великого міста описують складнощі міського розвитку та різноманітні фактори, які впливають на його еволюцію. У його роботах також підкреслюється важливість урахування культурних, соціальних та економічних факторів при аналізі соціально-економічної структури великого міста.

Німецький економіст і соціолог Макс Вебер вніс значний внесок у розуміння соціально-економічної структури великих міст, а також факторів, які сприяють їх стратифікації. У своїх працях Вебер підкреслював роль соціального статусу, влади та престижу в формуванні соціальних прошарків у місті та їх взаємодії до економічних процесів. Аналіз Вебера був спрямований на розвиток сучасного міста, яке він розглядав як продукт раціоналізації економічної діяльності. Він стверджував, що міська економіка характеризується відокремленням економічної діяльності від особистих та соціальних відносин, які традиційно регулювали економічний обмін. Це призвело до виникнення нових форм економічної організації, таких як сучасна корпорація та бюрократична держава. Вебер також досліджував методи, якими соціальна стратифікація формує систему взаємодії в місті. Він визначав три аспекти стратифікації: клас, статус і партія. Клас визначається економічними факторами, такими як доход і багатство. Статус базується на соціальних і культурних факторах, таких як освіта та рід занять. Партія вказує на здатність впливати

на прийняття політичних рішень. Вебер стверджував, що ці виміри стратифікації взаємодіють між собою, створюючи складну соціальну ієрархію в місті. Він також визначив ряд факторів, які сприяють формуванню цієї ієрархії, зокрема, концентрацію економічної влади, розвиток спеціалізованих професій та зростання бюрократичних інститутів. Роботи Вебера про соціально-економічну структуру великих міст представляють собою комплексний аналіз факторів, які формують розвиток міста та сприяють соціальній стратифікації. Його ідеї і сьогодні впливають на дослідження в галузі соціології та економіки міст.

Визначний економіст і соціальний теоретик Карл Маркс вніс суттєвий внесок у аналіз соціально-економічної структури великих міст та причин їх еволюції. У своїх працях Маркс аргументував, що структура великого міста характеризується наявністю соціальних класів, які відрізняються одне від одного та постійно знаходяться в конфлікті.

За словами Маркса, буржуазія, або капіталістичний клас, визначає соціально-економічну структуру великих міст, адже цей клас володіє засобами виробництва і контролює розподіл товарів і послуг, що, на думку Маркса, призводить до експлуатації пролетаріату або робочого класу. Пролетаріат складає більшість населення великого міста і залежить від продажу своєї праці для виживання. Боротьба між цими двома класами призводить до формування класової свідомості серед робочого класу, який прагне кращих умов праці, зарплат і, в кінцевому підсумку, на думку дослідника, може вдатися до революції для повалення буржуазії.

Маркс також підкреслював роль держави в утриманні статус-кво великих міст. Він стверджував, що держава є інструментом владного класу, і вона використовує свою владу для захисту інтересів буржуазії. Маркс вважав, що пролетаріат може досягти соціальної справедливості та рівності лише поваливши капіталістичну систему та встановивши безкласове суспільство.

Загалом твори Маркса щодо соціально-економічної структури великих міст і класової боротьби в них і зараз впливають на еволюцію економіки та соціології. Його науковий внесок використовувався у минулому для пояснення виникнення соціальних нерівностей, трудової експлуатації та ролі держави в формуванні структури великих міст.

Американський соціолог Толкотт Парсонс вніс значний внесок у вивчення соціально-економічної структури міст, зокрема через концепцію «соціальної диференціації», яка вказує на поділ суспільства на різні групи або класи на основі їх ролей і функцій. Парсонс вважав, що міста характеризуються високим рівнем соціальної диференціації, оскільки люди в міських агломераціях мають тенденцію спеціалізуватися в певних ролях і професіях.

Парсонс також визначив концепцію «урбанізму» як культурного явища, властивого містам, яке формує спосіб взаємодії та поведінки людей у міському середовищі. Він запропонував, що урбанізм створює відчуття анонімності та індивідуалізму серед мешканців міста, а також більшою мірою сприяє ефективності та раціональності у повсякденному житті.

У роботах Парсонса також підкреслюється важливість соціальних інститутів, таких як уряд, сім'я та освіта, у формуванні соціально-економічної структури міст. Дослідник вважав, що ці інститути допомагають зберігати соціальний порядок і стабільність, але також можуть сприяти нерівності та стратифікації в міських районах. Роботи Парсонса щодо соціально-економічної структури міст сформували важливі уявлення про роль соціальної диференціації, урбанізму та соціальних інститутів у формуванні складної та динамічної природи міських середовищ.

Американський соціолог Роберт К. Мертон вніс значний внесок у вивчення соціальної стратифікації та структури міського суспільства. Зокрема, він розробив концепцію «аномії», яка вказує на розклад норм і цінностей у суспільстві. Мертон вважав, що аномія – ключовий фактор у виникненні девіантної поведінки, включаючи злочинну діяльність та інші форми соціальної

дезорганізації. Мертон також досліджував концепцію соціальної мобільності, або можливості осіб пересуватися вгору чи вниз соціальною драбиною. Він визначив два типи соціальної мобільності: «структурну мобільність», яка виникає внаслідок змін у загальній структурі суспільства, і «міжпоколіннєву мобільність», яка вказує на рух осіб з одного соціального класу в інший протягом їхнього життя.

Крім того, Мертон вивчав роль бюрократії в сучасному суспільстві, стверджуючи, що бюрократичні структури можуть як сприяти, так і заважати соціальному прогресу. Він також аналізував явище «референтних груп», тобто соціальних груп, які окремі особи використовують як основу для порівняння при оцінці свого власного статусу та досягнень. Дослідження Мертона з соціальної стратифікації та суспільства міста мали значний вплив на галузь соціології і продовжують впливати на дослідження в цих областях.

Американський соціолог Кінгслі Девіс багато досліджував урбанізацію та розвиток міських агломерацій. Девіс найбільш відомий своїми дослідженнями з урбанізації та росту населення в Сполучених Штатах у середині ХХ ст. Його дослідження стосувалися структурних змін, які відбулися в суспільстві США внаслідок урбанізації та виникнення соціальних і економічних нерівностей. Девіс багато вивчав концепцію урбанізму або спосіб життя, пов'язаний із містом та прилеглими районами. Він вважав, що урбанізація – це процес соціальної та економічної диференціації, який призводить до формування нової соціальної структури, що характеризується зростанням суспільної та економічної нерівності. Урбанізація, на думку Девіса, спричинила розвиток нової міської еліти, яка має більший доступ до освіти, багатства та політичної влади, і яка може керувати політичними та економічними системами міста.

Однією з найвідоміших праць Девіса була «Урбанізація людського населення» у співавторстві з Вільбертом Муром. У цій книзі автори аргументують, що урбанізація є універсальним

явищем, яке трансформує суспільства по всьому світу. Вони вказують, що урбанізація є ключовим фактором у переході від традиційних до сучасних суспільств і має значущі наслідки для соціального та економічного розвитку.

Девіс також вніс вклад у вивчення урбаністичної екології, тобто взаємозв'язків між населенням та природним середовищем у містах. Він стверджував, що зростання міських територій має значущий вплив на природне середовище і сприяє екологічному знеціненню та втраті природних ресурсів. Дослідження Девіса суттєво вплинули на вивчення урбанізації та розвитку міст, а його ідеї продовжують бути актуальними у дискусіях про виклики та можливості, що виникають внаслідок урбанізації, та про необхідність сталого розвитку міста.

Аналітичний підхід до робіт визначених вчених дозволяє висвітлити та проаналізувати основні тенденції у соціально-економічній стратифікації великих міст та розкрити сутність еволюційних процесів.

Література:

1. Sorokin P. A. (1937). *Social and Cultural Dynamics* (Vol. 1–4). American Book Company.
2. Weber M. (1921). *The City*. Translated by Don Martindale and Gertrud Neuwirth. Free Press, 1958.
3. Marx K. (1867). *Capital*. Volume 1. Penguin Classics.
4. Parsons T. (1951). *The Social System*. Free Press.
5. Merton R. K. (1949). *Social Theory and Social Structure*. Free Press.
6. Davis K. (1965). The Urbanization of the Human Population. *Scientific American*. No. 213. Pp. 40–53. DOI: <https://doi.org/10.1038/scientificamerican0965-40>